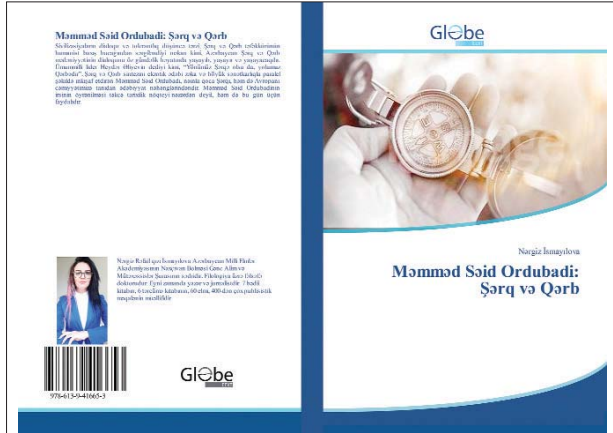

ƏDƏBİYYATŞÜNASLIĞIMIZA DƏYƏRLİ TÖHFƏ

Yaxın günlərdə Latviya-dakı beynəlxalq "Globe edit" mətbəəsində işıq üzünə gələn AMEA Naxçıvan Bölməsi İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun Ədəbiyyatşünaslıq şöbəsinin böyük elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Nərgiz İsmayılovanın "Məmməd Səid Ordubadi: Şərq və Qərb" monoqrafiyası olduqca maraqlı bir mövzuya həsr olunmaqla Şərqlə Qərbin qovuşduğunda var olan, multikultural dəyərlərin, sivilizasiyalararası mədəniyyətin beşiyi Azərbaycan, onun ayrılma tərkib hissəsi olan Naxçıvan ədəbi mühiti üçün əlamətdar hadisələrdəndir. Əsər əslü öndər Heydər Əliyevin "Yönümüz Şərqlə olsa da, yolumuz Qərbdədir" fikri ilə başlayan ədəbiyyatşünas alim Şərq və Qərb, bu iki qütbün qarşılıqlı elmi-mədəni əlaqə və münasibətləri kontekstində Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarından biri, həyat və fəaliyyətinin müəyyən bir hissəsinə Naxçıvanda keçirən, burada doğulub boya-başa çatmış Məmməd Səid Ordubadi yaradıcılığını tədqiqat obyektinə çevirmişdir. Üç fəsildən ibarət monoqrafiyada özünəməxsus tədqiqat üsulu ilə hadisələri təhlil edən, onların milli ədəbi düşüncə süzgecindən keçirən müəllifin hər bir araşdırmanın nəticəsində gəldiyi qənaətlər öz elmi sənəbi ilə diqqəti cəlb edir.

Monoqrafiyanın birinci fəslində Şərq və Qərb, bununla bağlı nəzəriyyələr Azərbaycan və Naxçıvan ədəbi mühiti, burada yaşayış fəaliyyət göstərən görkəmli simalar, Şərq və Qərb konsepsiyasına ayrı-ayrı tədqiqatçıların yanaşma və münasibətləri kimi məsələlər önə çəkilmişdir. Monoqrafiyanın ikinci fəslində böyük sənətkar Məmməd Səid Ordubadinin həyatı və fəaliyyətinin xronoloji ardıcılıqla tədqiqinə, bu dövrdə onun qələmə aldığı əsərlərin mövzu dairəsi kimi məsələlərin təhlilinə geniş yer verilmişdir. Monoqrafiyanın üçüncü fəslində isə konkret olaraq Məmməd Səid Ordubadi yaradıcılığında Şərq və Qərb probleminin qoyuluşu və digər ədəbi nümunələrlə müqayisəli araşdırılmasına həsr olunmuşdur. Çünki ədəbiyyat tariximizin müxtəlif mərhələlərində yaşayış fəaliyyət göstərən sənətkarlarımızın yaradıcılığında Şərq və Qərb faktoru bu və ya digər dərəcədə özünü göstərmişdir. Bu proses xüsusilə XIX yüzilliyin ikinci yarısı, XX yüzilliyin əvvəllərində daha geniş vüsət almışdır. Ona görə yox ki, Şərqlə elm və ədəbiyyat zəifləmişdi. Əksinə bu dövr Azərbaycanda A.Bakıxanov, M.F.Axundzadə, M.Ə.Sabir, N.Vəzirov, C.Məmmədquluzadə, E.Sultanov, H.Cavid kimi yazıçı və

şairlərin, "Şərqi Rus" qəzeti, "Molla Nəsrəddin", "Füyuzat" kimi jurnalların fəaliyyət göstərdiyi bir dövr idi. Sadəcə, bu dövrdə Qərbdə belə demək mümkündürsə, bütün sahələrdə, o cümlədən də elm və ədəbiyyat sahəsində ciddi irəliləyişlər əldə edilir. Bunun da məntiqi davamı kimi həmin mərhələdə müxtəlif Avropa ölkələrinə səyahət edən, oradakı tərəqqini gören dövrün qabaqcıl düşüncəli ziyalıları Şərqi bu inkişafda geri qalmaması arzusuyla çıxış edirdilər. Unutmayaq ki, hələ əsrlər öncə Şərqlə ədəbiyyat intibah dövrünü yaşayıb Nizamiyə, Nəsimiyə, Füzuliyə, Xətayiyə yetişdiyi bir vaxtda, Bağdadda belə demək mümkündürsə universitet fəaliyyət göstərdiyi bir zamanda hələ qərblilər, qərb dünyası dağınıqlıq dövrünü yaşayıb, "çəpərləmələr" siyasəti həyata keçirirdilər.

Lakin bütün bunlara baxmayaraq elm və ədəbiyyatda qarşılıqlı təsirin olduğunu inkar etmək olmaz. Əsrlər boyu Qərb Şərqlə bəhrələndiyi kimi, zamanla Şərq də Qərbdən faydalanmışdır. Bütün bu aspektləri nəzərə alarkən geosiyasi maraqların mərkəzində yerləşən Naxçıvan ədəbi mühitindəki mütəfəkkirlərin, o cümlədən Məmməd Səid Ordubadinin can yanğını, inkişafa çatmaq ideallarını başa düşmək o qədər də çətin olmur.

Monoqrafiya müəllifinin də qeyd etdiyi kimi, M.S.Ordubadi nəinki qoca Şərqi, həm də Avropanı cəmiyyətimizə tanıdan ədəbiyyat nəhənglərindəndir. Onun yaradıcılığında, xüsusilə romanlarında Şərq və Qərb baxışbucağı, onların sintezini əyani şəkildə görmək olur. Həmin əsərlərdən "iki çocuğun Avropa səyahəti", "Dumanlı Təbriz" əsərində Nina və İradanın dialoqunu, "Qılınc və Qələm" əsərindəki fikirlər, faktlar buna misal ola bilər.

Müəllifin fikrincə, M.S.Or-

dubadi daha çox Şərqlə meylli yazıçı olmaqla yanaşı, milliyyətçi mövqeyi ilə də diqqəti cəlb edir. "Qılınc və qələm" əsərində Fəxrəddin surətinin dili ilə deyilən fikirlərdə bunu müşahidə edirik. M.S.Ordubadi yaradıcılığında Şərq və Qərb məsələlərini ətraflı araşdıran Nərgiz İsmayılovanın gəldiyi ümumi nəticə bundan ibarətdir ki, bütün sahələrdə olduğu kimi, ədəbiyyatda da Qərbi Şərqsiz, Şərqi Qərbsiz təsəvvür etmək olmaz. Onlar biri digərinə qarşılıqlı təsir etməklə inkişaf edir, zənginləşir. Onun fikrincə, istər o dövrdə, istərsə də yaşadığımız zamanda Qərb dünyasına meylli şüurlu xarakter daşmış və bu gün də daşımaqdadır. Müəllifə görə, gərçəkliyi dərk etmədən qərbə meyillənmək, "qərbliləşmək" gələcəkdə ciddi fəsadlar törəyə bilər. Buna görə də milli kimliyimizin, mədəniyyətimizin, mentalitetimizin, dəyərlərimizin ön planda tutulması bütün dövrlərdə hər bir azərbaycanlının müqəddəs əməli olmuş və günümüzdə də olmalıdır.

İnanırıq ki, ədəbiyyatşünaslıqda öz orijinallığı ilə diqqəti cəlb edən Şərq və Qərb konsepsiyası, həmin konsepsiyanın nümunəvi tədqiqat əsərlərindən olan "Məmməd Səid Ordubadi: Şərq və Qərb" monoqrafiyası azərbaycançılıq ideologiyasının, ədəbiyyatımızın, milli-mənəvi dəyərlərimizin, tolerantlığımızın, humanizminin təbliğatçısı və qarçısına çevriləcək Azərbaycan elm və mədəniyyətinin, Naxçıvan ədəbi-mədəni mühitinin, bu mühitin yetişdirdiyi görkəmli simaların dünyada tanıtılmasında mühüm mənbə rolunu oynayacaq. Əsərin müəllifi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Nərgiz İsmayılovanı təbrik edirik, yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.

➤ Rəşad Zülfüqarov,
AMEA Naxçıvan
Bölməsinin əməkdaşı,
filologiya üzrə fəlsəfə
doktoru